

Önéletrajz

1942. november 16-án egy civiscsalád 3. gyermekeként születtem Debrecenben, ahonnan a közismert politikai és társadalmi események következtében Budapestre kellett „menekülnünk” 1949-50 fordulóján. Édesapám néhai Dr. Nagy Béla mezőgazdasági mérnök, édesanyám Zöld Mária, aki öt gyermeknek adott életet és nehezen leírható áldozatos munkával nevelt mindnyájunkat.

1958 és 1962 között voltam a József Attila Gimnázium tanulója, ahol 2-2 évig Huszár Tibor, majd Dr. Radó Györgyné sz. Veress Anna voltak osztályfőnökeim. Számomra külön emlékezetesek még Balassa Lőrántné, Mancsi néni matematika órái, illetve Pálffy Zoltán földrajzot, majd történelmet tanító, szikár, lényegretörő magyarázatai, következetes, megbízható kiegyensúlyozottsága, igazságos, követelő szigora.

Magánügynek tűnik, de az évkönyv műfaja talán megenged egy rövid személyes kitérőt. 1945 szeptemberében súlyos, fertőző gyermekbénuláson estem át (Heimⁿ-Medin), aminek következtében már gimnazistaként is (életem végéig) csak nagyon nehezen, két bot segítségével tudtam/tudok járni. Osztálytársaim és tanárain segítőkészsége, tapintata, szeretete azonban csaknem minden nehézségen átsegített. Életem soha vissza nem térő meleg, bátorító élménye marad az I-IV. D tagjának lenni. Halálomig hálás szeretettel emlékezem a segítő kezekre, a derűt sugárzó arcokra.

1968-ban az ELTE-én pszichológusi oklevelet, 1975-ben ugyanott szociológusi diplomát szereztem. 1968. július 1. és 1969. március 9. között az Egyesült Izzó Rt. Munkalélektani Laboratóriumának voltam munkatársa. 1969. március 9-től kezdve az Országos Széchényi Könyvtár előbb Igénykutató, majd Olvasáskutatási osztályának munkatársa, majd 1986 novemberétől vezetője vagyok.

1969-ben házasságot kötöttem Dr. Villányi Lenke pszichológussal, 3 gyermekünk van: Zsombor 1970, Bercel 1972, Villő Zsuzsanna 1976.

1975 októberében bölcsészdoktori címet szereztem, angol és német nyelvből középfokú nyelvvizsgával rendelkezem. 1978 szeptemberétől a főiskolai szintű, majd néhány évvel később az egyetemi szintű (ELTE) könyvtárosképzésben óraadó tanárként veszek részt. (Az olvasás szociológiája, lélektana és pedagógiája)

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökségének 1986 óta, immár harmadik ciklusban választott tagja vagyok. Az 1991. október 31-én alakult Magyar Olvasástársaság első elnöke voltam 1995. októberéig, ugyanitt az 1996-97-es ciklusban alelnökként tevékenykedem.

Hazai és nemzetközi konferenciákon két évtizede rendszeresen tartok előadásokat. Publikációs jegyzékem tanúsága szerint több mint 100 cikkem magyarul, csaknem 20 idegen nyelven is megjelent, s több mint egy tucat könyvnek szerzője, társszerzője vagy szerkesztője vagyok.

1997 áprilisában a PhD fokozatot is megszereztem.

Budapest, 1997. június 9.

Nagy Attila

Nagy Attila

Arcvonások – társadalmi folyamatok

(Visszatekintés 57 év távlatából)

A Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium centenáriumi évfordulóra megjelent kötetének (Bp. 2013. 289-297. p.) oldalain már megemlékezhettem az akkori József Attilában töltött évekről (1958-62), hajdani osztályunkról (I.-IV. D), közös élményeinkről, megpróbáltatásainkról, valamint néhány kiemelkedően fontos, minket oktató pedagógusról. Ismételt megszólalásom háttérében több motívum együttese működik. Felkérést kaptam, ráadásul már a jelzett 4 esztendő előtt, továbbá az érettségi után ugyancsak sok évtizeden át szinte folyamatosan közvetett, közvetlen kapcsolatban álltam, állok máig szeretett középiskolámmal, alma materemmel. Vázlatosan: életem egyik legjobb barátja, Olasz István már 1955-től itt volt diák, tehát bizonyos történetek elemeit tőle hallottam. Öcsém szintén itt érettségizett (1962-66.), majd az 1970-74 közötti esztendőkből egy oktatási-nevelési kísérlet kezdeményezője, vezetője, tehát gyakori látogató lehettem – „véletlenül” a Vasbányai Ferenc által vezetett osztályban – ugyanitt. Az 1985-90 közötti emlékezetes, történelmi fordulatot magában foglaló esztendőkből, Palotás János igazgató úr működésének idején 2 fiúnk, Zsombor és Bercel ugyancsak ennek a nagyszerű gimnáziumnak lehettek diákjai, színjátszói, szervező, mozgósító aktivistái. Végül 2012-13-ban a gimnázium megalapításának 100. évfordulójára készülõ kötet egyik szerkesztõ munkatársa is lehettem.

Arcvonások

A már említett oldalakon kísérletet tettem az osztályunkat oktató, valamilyen szempontból kiemelkedõ személyiségek néhány arcvonásának felvillantására. Most ugyancsak röviden, de kissé szélesebbre húzott „képernyõn” szeretnék újabb arcéleket, gesztusokat felidézni a teljesség halvány igénye nélkül. Inkább csupán az akkori közélet, a korszellem morzsáinak megidézése érdekében. Ismételten le kell írnom *Olasz István* régi barátom nevét, csak így lehet hiteles a következõ néhány sor. Történelemtanára kissé sántít, „*valami 56-os sérülés nyomán*”, akit tanítványai szeretnek, vagánynak tartanak *Kornidesz Mihálynak* hívják. (1983-87 a Magyar Televízió elnöke.) Akkor elég hamar egyértelművé lett, hogy előbb *Huszár Tibor* (1969-1992 az ELTE Szociológiai Tanszék, illetve Intézet vezetője), majd '59-től *Palotás János* (1976-1992 ugyanitt igazgató), ugyancsak '56-os szerepük miatt kerültek az „alacsonyabb” pedagógusi pozícióba. Sejtjük, de nem mondjuk ki: mindhárman büntetésből vannak itt, megfegyelmezik őket, feltehetően van bennük bizonyítási kényszer, szándék s talán még „küldöttként” is dolgoznak közöttünk. Jó félszázad múltán (2012-ben) az Országos Széchényi Könyvtár folyosóján *Kornidesz Mihály* személyesen nekem meséli „*az 1956. október végi harcokban megsebesül, egyik tanítványának nővére, önkéntes ápolónőként felismeri, szavai nyomán (a*

testvérem tanára!), *hordágyra teszik, kórházba viszik, tehát megmenekül.*” Hegedüs György fiatal, dinamikus „KISZ vezetőtanár”, amikor én látom, hallom ügyködését, de barátom még pontosan emlékszik, amint pisztollyal a kezében körtéri vagányokat kerget a gimnázium folyosóján egy korábbi szalagavató bál idején. *Laky Péter* (1931-63) matematika szakos, *Olasz Pista* osztályfőnöke, akit okkal rajongva szeretnek diákjai. Sokoldalú, hatékony pedagógus kifejezett humán érdeklődéssel jellemezhető. Érdeklődéssel figyelem, amint a *Krémer Erzsébet* néni irodalomszakkörén *Juhász Gyula Gulácsy Lajosnak* című versét szavalja erős, de fegyelmezett átéléssel. „*Lajos, elér-e hozzád még a hangom,/ Mely úgy remeg, mint nyárfák estelen,/ Ha rajtuk ring az alkonyi harangszó/ S rájuk ragyog a csillagszerелем,*” (Néhány év múltán iskolát vált, majd ismereteink szerint öngyilkos lett.) A csak folyosói találkozásokon feltűnő, papos külsejű, mindig szigorúan rendezett öltönyt, aranykeretes szemüveget viselő *Németh Ferenc* párttitkár, egy itáliai IBUSZ útról nem tér haza, azonnal szerzetesnek áll. Röviddel később – a hírek szerint – különös, nehezen magyarázható halál.

Végül egy ellenpont, élethosszig tartó barátság. Vékony, fiatal, mindig azonos, visszafogott, fegyelmezett tempóban mozgó, rendre köpenyt viselő, figyelő tekintetű tanár *Vasbányai Ferenc*, akivel az 1959-60-as tanév folyamán ismerkedünk össze. 1959 szeptemberétől a földszinten a portásfülkét elhagyva, balra az udvarra néző sarokterem lesz 1962 májusáig az osztályunk (II.-IV. D) otthona. A mára feldarabolt egykori terem 2 ablaka északra, a belső udvarra, míg 3 vagy 4 további ablak pedig nyugatra, a sportudvarra, illetve a Kertészeti Egyetem épületére nézett. Termünk déli végéből kicsiny szoba nyílt, ennek kulcsát *Vasbányai Ferenc* hordta zsebében, aki részben hallott, látott engem a szavaló versenyeken, részben éppen szobája látogatása kínált – például tornaórák alkalmával egyedül ültem, olvastam, írtam – alkalmat rövidebb beszélgetésekre. A részletek helyett inkább csupán néhány kiemelkedő emléktöredék. Pontosán tudja kik is tanítanak bennünket, tehát a legkevésbé sem véletlenül hozza szóba bizonyos, akkoriban ellenségesnek tartott, tiltott szerzők könyvét, gondolatait. *Mauriac*: *Viperafészek*, *Ortega*: *A tömegek lázadása*, *Theillard De Charden*, *Thorton Wilder*: *Szent Lajos király hídjá*. Keveset, megfontoltan beszél. Évekig laza, beszélgető kapcsolatban vagyunk, de az első sikertelen egyetemi felvételim után „véletlenül” ő az egyetlen, akihez visszatérhetek töprengő, útkereső kérdéseimmel. Miért? Ne keressük most a taszítás érveit! Miért nem másokkal tartottam, kerestem a kapcsolatot, inkább csupán a vonzás sarokpontjaira szeretnék most rávilágítani. Semmire nem akart rábeszélni, empatikusan figyelve meghallgatott, közbe kérdezve, mérlegelve reagált, félszavakkal, szavak nélkül tette világossá együtt gondolkodó segítőkészségét, keresztény katolikus, nemzeti konzervatív világszemléletét.

Szigorúan a tények szintjén: közvetítésével jutok el 1961-62 fordulóján *Csirszka János*hoz (1916-2014) a pályaválasztási tanácsadás kiemelkedő szakértőjéhez, akinél első alkalommal találkozom a klasszikus lélektani tesztekkel – Rorschach, TAT, Wartegg stb. – aki majd válaszaim értelmezése után az akkori

„orvosi vagy jogi” egyetem dilemmámat feloldatlanul hagyva köszön el tőlem: „*Teljesen mindegy milyen diplomát szerez, milyen munkakörben dolgozik, mindig emberekkel foglalkozik majd.*” Ebből lett az ELTE BTK magyar - lélektan szak elvégzése után pszichológus (1963-68), majd ugyanitt (1972-75) szociológus diploma.

Az egyetem elvégzését követően szűk egy esztendő üzempszichológusként – erőfeszítéseimet hasztalannak érezve – dolgoztam az Egyesült Izzó (Tungsram) Munkalélektani Laboratóriumának munkatársaként, majd az Országos Széchényi Könyvtár Olvasáskutató csoportjába a gyerekekkel, az ifjúsággal foglalkozó kutatót keresnek, s találnak végül személyemben. Ahol a belépésemet követő néhány héten, hónapon belül lassanként világossá válik, hogy súlyos, csaknem feloldhatatlan feszültség van a felettes hatóság „parancsai”, a közvetlen munkahelyi vezetőim elvárásai, valamint az intézmény anyagi lehetőségei között. Az utólag csak kissé karikírozott formájú diagnózis: igényes apparátussal, „gyorsan” elvégzett, egzakt, megbízható, ifjúsággal kapcsolatos, lélektani, szociológiai, pedagógiai, könyvtári, olvasáskutatói eredményekre lenne szükség minimális anyagi háttérrel!

Néhány baráti beszélgetés, töprengő, tervező eszmecsere *Vasbányai Ferenc* tanár úrral. Mindkettőnket mélyen érintett Babits megjegyzése az irodalomtanítás hármasságáról. Miszerint csupán „*élni, gondolkodni és beszélni tanít*” az értékes szépirodalom olvasása. Továbbá, milyen mértékben tudhatja a tanulók értékrendjét, gondolkodás és beszédmódját, világszemléletét befolyásolni az adott pedagógusok személyisége, magatartása, szókinccse, nevelési, oktatási és beszéd stílusa bármely tantárgy esetén? Lassanként körvonalazódik egy 4 éven át (1970 szeptemberétől 1974 májusáig) tartó munka, amelynek eredményeit tartalmazó kutatási jelentés kézirata 1975 tavaszára elkészül ugyan, de az akkori, sorban állást követelő rendszernek köszönhetően a könyv csupán 3 évvel később jelent meg. (*Nagy Attila*: A több könyvű oktatás hatása, *Pszichológia a gyakorlatban* 35. kötet, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978. 146 p.) A munka lényege: több tantárgyban (irodalom, történelem, biológia, fizika) rendszeresen kaptak a diákok a tankönyvi anyagtól eltérő információkat, ellentmondásos közléseket. Ezekkel kapcsolatban állást kellett foglalniuk, de a felmerülő kérdések jelentős részében nem egyszerűen a spontán reflexiók megfogalmazása, de érvek gyűjtése, tehát a tankönyvön kívüli információforrások felderítése, tehát könyvtári búvárkodás (kézikönyvek, periodikák, monográfiák kézbevétele, használata) is feladatukká lett. Az osztály diákjainak jelentős része akarva-akaratlan könyvtárlátogatóvá is lett. Fontos hangsúlyoznunk, hogy az irodalmat *Vasbányai Ferenc* osztályfőnök, a történelmet *Párdányi Miklós*, a biológiát *Perczel Vera*, a fizikát *Szűcs Pálma*, *Tóth Eszter* és *Fodor Erika* oktatták ebben a kísérleti osztályban. Önzetlen, kitartó, bátorító, gyakran kezdeményező, jókedvű együttműködésükre máig hálás szeretettel gondolok vissza.

Hangsúlyossá lett a kérdés mindenkori joga, lehetősége, mi több elvárása. Ismételten világossá kívántuk tenni, hogy a tankönyvek ritkán tartalmazhatják a „legvégső” igazságot, tehát az ellentmondásmentes közlések betanulása mellett,

figyelmet, jutalmat, „piros pontot”, jó osztályzatot lehet kapni az ellentmondó források mérlegelésével, az egyéni állásfoglalások megfogalmazásával is. Hosszú időn át olvasható volt az osztályterem falán egy erasmusi gondolat: *„De tévedni nagy szerencsétlenség! – mondogatják. Dehogyan! Nem - tévedni, az az igazi szerencsétlenség!”* Ezen I.-IV. H, – latinos – osztály névadója *Rotterdami Erasmus* volt. Arcképe alatt, a tábla felett ez állt: *„Erasmi sum”*, csakis önmagamhoz tartozom, csak önmagamnak tartozom felelősséggel. A másik fali táblán a *„Homo per se”* jelmondat volt olvasható. A szabad, a ki nem szolgáló, ki nem szolgáltatott, reneszánsz emberideál alapeszméit láthatták naponta a diákok. Így függött össze „véletlenül” a gondolkodás szabadságára nevelő pedagógiai program az osztály névadójával. Ebben a rövid visszatekintésben nincs hely az eredmények és kudarcok részletes bemutatására. De néhány mozzanatot talán szabad az olvasó figyelmébe ajánlanunk. Elsőként az egész kísérlet legfontosabb, ám rejtett célja az ideológiai monopóliumokkal szembeni tudatos szembesegülés volt! Nem csupán a ius murmurandit, hanem a kérdezés, az ellenvetés, a nézőpont váltásának jogát akartuk a József Attila Gimnázium kísérleti osztályában a mindennapi gondolkodás részévé tenni. A tankönyveken túli világ érvényességét, a tudás folytonosságát, a „terra cognita” és a „terra incognita” szükségképpen mozgó határait kívántuk számukra is érzékelhetővé tenni. Érdekes, felfedezésekhez vezető ösvényekre indító kérdések megfogalmazásához nyújtottunk bátorítást számukra a tankönyvön kívüli információforrások használtatásával. Külön ki kell emelnem az irodalmat és magyar nyelvtant oktató osztályfőnök rendszeresen rövid, 10-12 mondatos esszéket írató feladatainak ilyen jellegű, erős hatását. (Például a boldogság, a gyász, a becsület, a szabadság, az öröm, a félelem, a gyávaság, a csoda, a fény, az árvaság, a végtelen, az utazás, a barátság, a hűség, a család, a hívás, a lelkiismeret stb. szavak személyes jelentéséről.) Valamint *Kézdi Ágnes* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XI. kerületi könyvtár munkatársának állhatatos, ötletgazdag, folyamatos, sokoldalú segítségét, együttműködését.

A 4. év végére a kísérleti osztályban bővült a pedagógusok értékelési mezője, ezzel összefüggésben koherens, többközpontú, demokratikusabb, perifériára keveseket szorító szociometriai háló, erős közösség jött létre, több eredeti módon gondolkodó tanuló önbizalma növekedett, a többség fogalmazásmódja összetettebbé, árnyaltabbá vált, az olvasási kultúra szintjének jelentős mértékű emelkedését tapasztalhattuk. Közben várakozásaink ellenére a kreativitás, az alkotókészség és a nyitottabb gondolkodásmód szintjén nem sikerült szignifikáns változásokat elérnünk. Eredményeink hitelét részben az indulás és a befejezés, részben pedig a kontroll csoport szintjén (ahol *Ámon Ottó* volt az osztályfőnök, *Jékely Adrienn* pedig a magyartanár), ugyancsak 2-2 alkalommal ellenőriztük, egyszerűbben szólva rendre, párhuzamosan elvégeztük a kérdőívek, a tesztek felvételét, kiértékelését, értelmezését.

2015 tavaszáról visszatekintve, az egykori (1957-97) Budai József Attila Gimnázium egyik hatékony, empatikus, a tanítványok életét sok esetben évtizedekig

figyelemmel kísérő, bátorító elvárásait félreérthetetlenül megfogalmazó szavakkal, mondatokkal, gesztusokkal kísérő, a legjobb értelemben vett nevelést élete értelmének tekintő, erős intellektuális, valamint érzelmi befolyással rendelkező, sokak számára követendő példát ugyancsak megjelenítő személyiség volt és marad *Vasbányai Ferenc* magyar – történelem szakos tanár. Megállapításunk érvényességét az immár hosszú évek óta nyugdíjasként is aktív kolléga tanítványainak jelentős része igazolhatja. (A fentiek mellett az életszerűség érdekében kötelességünk jelezni egy minden pedagógus életében kikerülhetetlenül megjelenő dilemmát. Vajon elkerülhető egyáltalán, hogy a magánéletben felbukkanó súlyosabb konfliktusokat továbbítsa, importálja, közvetítse, lereagálja a tanítványai számára is? Hiszen az ifjúság, az éppen ránk bízott diákok csapata mindig gyengébb kontrollt jelent számunkra, mint a saját felnőtt kortárscsoportunk, a tantestület!)

Társadalmi folyamatok az olvasás prizmáján keresztül

Az 1970-es évek legelején vagyunk, még nem szabadult ki a börtönökből minden '56-os, újabb letartóztatási hullámok, de 1968 januárjától működik az „új gazdasági mechanizmus”, 1969 szeptemberétől az ELTE BTK-n újjáalakul az 1949-ben betiltott Szociológiai Tanszék! Lassan „*mégis mozog a Föld*”! Legalább kérdezni lehet, csak óvatosan! A minisztériummal, főnökeimmel, no és a szakértő munkatársnak felkért Halász Lászlóval megegyezünk egy „hatásvizsgálat a könyvtárban” című 2 éves, gazdag apparátussal operáló, alapos, megismételt kutatás tervében, melyből ki kell derülnie, hogy vajon Lukács Györgynek van-e inkább igaza, aki szerint a jelentős szépirodalmi alkotás leigázza az olvasó tudatát, értékrendjét és egészen átformálja gondolkodásmódját? Vagy higgyünk inkább azoknak, akik szerint a mese, a szépirodalom rendre tükröt tart az olvasó elé, amelyben saját életének legégetőbb, legfontosabb kérdései jelennek meg? A hely és a terjedelmi keretek csak a végeredmény felvillantásra adnak alkalmat. A végül 1977-ben megjelent publikációnkban adatsorokba bújtatott módon, de a beavatottak számára mégis egyértelműen kimutattuk, hogy az olvasás inkább megerősíti, mintsem megváltoztatná az olvasók eredeti attitűdjeit, hogy az oly sokat emlegetett agymosás csupán ideológiai illúzió, a szocialista gondolkodásmódból fakadó vágyálom. Egyszerűbben szólva, a „leigázás, átformálás” helyett az olvasó többnyire saját elvárási horizontjaihoz igazítja a mégoly sokrétű műalkotás üzeneteit. A rendszeresen olvasó, könyvtárhasználó emberek értékrendje, esztétikai érzékenysége, gondolkodásmódjának nyitottsága, rugalmassága 2 év alatt nem lett jobb a keveset olvasó, könyvtárat nem használók, de hasonló iskolai végzettséggel rendelkezők kontrollcsoportjánál. Mi több, az általunk sokféle pozitív hatásnak kitett csoport tagjairól leperegtek fejlesztő, nevelő célzatú kezdeményezéseink. Vagyis a fenti személyiségjellemzők jóval korábban, feltehetően főként a több generáció erőfeszítéseinek eredményeként kialakult, családon belüli érték és normarendszer hatására, az elsődleges szocializációban, többnyire a szülők és szülőhelyettesek által akarva-akaratlan közvetített kulturális tőke formájában, a koragyerekkori

közegben alakulnak ki, szilárdulnak meg, amelyeket az iskolarendszer egésze, annak kiemelkedő pedagógusai, valamint bizonyos viszonyítási személyiségek szükségképpen tovább csiszolhatnak, differenciálhatnak még. (Halász László - Nagy Attila: Hatásvizsgálat könyvtárban II. Budapest, NPI. 1977. 122. p.) Álláspontunk legyen félreérthetetlen! A társadalom legfontosabb intézménye máig a család. Család és iskola, egyház és média, mind-mind faragnak rajtunk, de a legmélyebb hatásokat, motívumokat többnyire mégis a kibocsátó családból hozzuk és hordozzuk magunkkal egy életen át. Ha pedig iskolarendszerünk egésze az eddigieknél hatékonyabb kívánna lenni, akkor viszont mielőbb le kellene vonnia a fentiekből természetes módon fakadó következtetéseket.

Újabb határkőnek kell tartanunk 1985-ből azokat az országos reprezentatív kutatási eredményeinket, amelyeket a 15-18 évesek szabadidős tevékenységrendszerében, olvasási szokásaiban kimutattunk, különös tekintettel a lányok minden vonatkozásban csiszoltabb ízlésrendszerét, megbízhatóságát, szorgalmát, valamint a hazai iskolarendszer eltérő elemeihez (gimnázium – szakközépiskolai – szakképző) kötődő rendkívül súlyos társadalmi (a lehető legszélesebb értelemben vett szociális és kulturális) távolságokat.

Majd a tektonikus erejű társadalmi átrendeződéssel szinte párhuzamosan, 1991-ben a fenti kutatásokat a szomszéd országok magyarsága körében is elvégezve, Trianon után hét évtizeddel is a kulturális összetartozás, valamint a regionális sajátosságok félreérthetetlen folytonosságát tudtuk kimutatni legalábbis a tömbmagyarság körében. (Gereben Ferenc – Lőrincz Judit – Nagy Attila – Vidra Szabó Ferenc: Magyar olvasáskultúra határon innen és túl Budapest, 1993. Közép-Európa Intézet, 180 p.)

Természetesen egy ilyen alkalmi jellegű visszatekintés egyetlen pillanatra sem válhat önreklámmá, egy rövidített szakmai önéletrajzzá. Ezért csupán szeretett iskolánkhoz, valamint a jó 5 évtizede barátomnak mondható Vasbányai Ferencsel folytatott eszmecseréink, vitáink témáihoz kapcsolódó néhány kiragadott, és egyúttal a magyar társadalom egészének tendenciaszerű változásaihoz kötődő kutatási eredmény vázlatos felvillantására törekedhettünk.

1995-ben egy 25 évvel korábbi, *Tánczos Gábor* által végzett kutatás szűkebb körű megismétléseként is felfogható, vizsgálatunk eredményeként a hazai pedagógustársadalom jól érzékelhető értékvesztési tendenciájáról voltunk kénytelenek adalékokkal szolgálni. (Nagy Attila: Napi robotos vagy organikus értelmiségi? Pedagógusok olvasási kultúrájáról = Új Pedagógiai Szemle 1996. december) A jelzett, de az interneten még (2015. 05. 30.), hozzáférhetetlen, rövid írásban ráadásul megjelenik iskolánk tantestületének egyik máig emblematikus személyisége, illetve a folyamatos jelenben is reményt, példát kínáló jó néhány gondolata, állásfoglalása.

ARCANUM adathozzáró
ellenőrző
1996. december
93-104 oldal

Végül a 2001 tavaszán lehetőséget kaptunk egy immár nyíltan vállalt, a felekezeti iskolákból kontroll csoportot választó, a korábban tabuként kezelt témákat is feszegető vizsgálat megszervezésére. A téma bővebb felderítése, bemutatása, értelmezése, nevezetesen a középiskolás társadalom növekvő szociális és kulturális tagozódásának bizonyítékai, valamint háttérváltozói ekkorra már egy hazai országos méretű kutatás tárgyai lehettek. Miután a teljes kutatási jelentés mára nyomtatott formában, önálló kötetként minden nagyobb könyvtárban megtalálható, ráadásul gyakorlatilag az interneten, pillanatokon belül a számítógép-használók számára ingyenesen, közvetlenül – a Magyar Elektronikus Könyvtárban – hozzáférhető itt csupán a lelőhely pontos megjelölésével élünk. Nagy Attila: Háttal a jövőnek? (Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata) Gondolat Kiadó – OSZK, Budapest, 2003. 217 p. <http://mek.oszk.hu/01600/01643/index.phtml>

Egyébként ezen a helyen szólhattunk első ízben a lehető legnagyobb nyilvánosság előtt a felekezeti iskolákban tetten érhető, félreérthetetlenül kimutatható hozzáadott értékek többletéről, például a számítógép használata, az olvasási kultúra, valamint a nemzeti identitás és a történelmi tudat területein.

Egyetlen közbevetéssel ki kell egészítenünk a fentieket, ahol refrénszerűen kizárólag a középiskolás korosztályra vonatkozó adatokra hivatkoztunk. Holott a lélektan régi, jól bevált definíciója szerint „a gyerek a szülő tünete”. Vagyis a 15-18 évesekről szólva kötelességünk utalni a hazai felnőtt társadalomban zajló ilyen irányú tendenciákra is. A 2005 őszén, a 18 évnél idősebb lakosság körében végzett reprezentatív olvasásszociológiai kutatásunk adatai szerint a mögöttünk lévő négy évtizedben 40-ről 60 százalékra nőtt a saját bevallásuk szerint könyvet egyáltalán nem olvasók (az évente egyetlen könyvet sem említők!), aránya. Az itt részletesen nem hivatkozott, 1970-es, 80-as évek jelentették az olvasás fénykorát, s a rendszeres olvasók 2000-es mélypontja után 2005-re ebben a sorban pedig érzékelhető javulást mutathattunk ki. Vagyis félreérthetetlenül kirajzolódik a társadalom egyfajta kulturális kettészakadásának riasztó tendenciája. Rohamosan növekszik (40-ről 60 százalékra) a „legalul” lévők, míg a vékonyodó középső sáv (a negyed- vagy félévente legalább egy könyvet elolvasók) mellett, jóval lassabban, de legutóbb mégis egyértelműen gyarapodott a „csúcsra” kerülők, az ismét rendszeresen könyvet olvasók (12-16 %) nagyságrendje. Cui prodest? Kinek lehetne ez érdeke? Lassanként ismét privilégiummá válhat a könyvek olvasása? Természetesen a jelzett kutatással már a számítógép használatával, a digitális világ új fejleményeivel is foglalkoztunk, de ezek részletes kifejtése egy önálló írás feladata lenne. Itt csupán egyetlen dilemma jelzésére marad lehetőségünk. Eredményeink szerint társadalmunk bizonyos csoportjaiban a korábban is meglévő előnyök – a szövegértő olvasási készség, könyvtár- és számítógép-használati ismeretek, tehát az információs jártasság, műveltség – elemei egymást erősítve összeadódnak, kiváltságos helyzetet eredményezve, szellemi és nagy valószínűséggel anyagi „kamatokat” termelnek. De mi lesz a rosszul olvasó, a tovább nem tanuló, a könyvtárakat sem látogató, munkát alig vagy egyáltalán nem találó, a korszerű

információtechnológia eszközeinek használatához nem értők, nem jutók, a médiában a tanulásra, olvasásra ösztönző motívumokat többnyire hiába kereső, a hiánytüneteket halmozók, leszakadók stagnáló, időnként növekvő táborával a holnap tudásalapú társadalmában? (Nagy Attila: Az olvasás mint kiváltság? In: Magyar Tudomány 2006/9. szám 1113-1119. p.) <http://www.matud.iif.hu/06sze/10.html>

Az olvasási kultúra témáját lehetetlen lezárunk a nemzetközi PISA kutatások (Programme for International Student Assessment) 2000-2015-ös folyamatának említése nélkül. Mint ismeretes visszatérően a fejlett (OECD) országok átlagának közelében „ingáznak” a magyar eredmények. Márpedig, ha nemzetként meg akarunk maradni, akkor „*Hazánkban nem a térség legolcsóbb, hanem leghatékonyabb oktatási rendszerét kell létrehozni a következő 10-20 évben. Az ország felelős irányításának olyan költségvetési gyakorlatot kell folytatnia, amely a mindenkori gazdasági helyzetnek megfelelő felelősséggel, de a lehetőségekhez képest erőn felül finanszírozza az oktatást. A nevelés-oktatás kiemelt fejlesztése a válságból való kilábalás hosszú távú nemzetstratégiájának egyik legfontosabb eleme, olyan közügy, amelyben az aktív részvétel minden érintett – végső soron az egész magyar társadalom – közös feladata.*” Írtuk jó 6 éve a Szárny és teher című kötet lapjain. (Idézett mű: Bp. 2009. 15. p.) <http://mek.oszk.hu/07900/07999/index.phtml>

Természetesen ennek a radikális változásnak a költségvetési arányok jelentős mértékű javulása mellett legalább két további, döntően ugyancsak szemléletbeli átalakulást követelő feltétele van. Egyrészt múlhatatlanul változnia kell pedagógusképzésünk stratégiájának, különös tekintettel a szövegértés fejlesztésének a tanterv egészét átható (reading across curriculum) követelményére. (Bővebben: Nagy Attila – Imre Angéla – Köntös Nelli (Szerk.): Az olvasás össztantárgyi feladat, 2011. Szombathely, Savaria Press University) Az itt megfogalmazottak, mások mellett az Európai Unió illetékes bizottságának egyik legfontosabb ajánlása is. <http://mek.oszk.hu/10600/10605/index.phtml>

Műveltséget mindenkinek! (Az Európai Unió szövegértéssel foglalkozó szakértői csoportjának összefoglaló jelentése) In: Könyvtári Figyelő 2013/1. szám 124 – 132. p. <http://ki.oszk.hu/kf/2013/04/muveltseget-mindenkinek-az-europai-unio-szovegertessel-foglalkozo-szakertoi-csoportjanak-osszefoglalo-jelentese/>

Nagy Attila: Megjegyzések a műhelyből (Az EU szövegértéssel foglalkozó szakértői csoportjának munkája a magyar tag szemével) In: Könyvtári Figyelő 2013/1. szám 133-139. p.) <http://ki.oszk.hu/kf/2013/04/megjegyzesek-a-muhelybol-az-eu-szovegertessel-foglalkozo-szakertoi-csoportjanak-munkaja-a-magyar-tag-szemevel/>

Másrészt a mai magyar társadalom jelentős részét képző, gyengén iskolázott, többnyire szakképzetlen, kistelephelyeken élő, munkanélküli vagy közmunkát végző, gyakorta cigány szülők gyerekeinek tömege bizony maga is rendre nagyobb arányban kerül az iskolarendszert korán elhagyók táborába. Ezt az ördögi kört

mielőbb, mind több ponton meg kell történnünk, hogy reális esélyünk legyen helyzetünk félreérthetetlen jobbítására, a társadalmi integrációs folyamatok felerősítésére. Ebben a hosszú távú küzdelemben, sok más intézmény mellett kitüntetett szerep vár a felekezeti iskoláinkra, amelyek akarva-akaratlan nem csupán elitképző intézmények, de egyúttal missziós munkát is végeznek! (Nagy Attila – Péterfi Rita (Szerk.) Hídszerepek Cigány integrációs kérdések Budapest, 2008 Gondolat Kiadó – Országos Széchényi Könyvtár 308 p.) <http://mek.oszk.hu/07700/07789/07789.pdf>

Ezen legutóbbi feladatok megfogalmazásával, kijelölésével pedig immár elérkeztünk a csaknem 6 évtizeddel korábbi Budai József Attila Gimnáziumból a mai Budai Ciszterci Szent Imre Gimnázium legégetőbb tennivalóinak sorához is. Tempora mutantur, et nos mutamur in illis.

Budapest, 2015. május 31.